

ΚΑΛΑΜΙΟΣ — ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΣ *

Φίλτατε κύριε διευθυντά,

Ἀποκρινόμενος προθύμως εἰς τὸ ἐρώτημά σου περὶ τοῦ ὀρθοῦ τύπου τοῦ ὀνόματος τοῦ κατοικοῦ τῶν Καλαμῶν ἀναγκαῖον κρίνω νὰ παρατηρήσω διὰ ἐσφαλμένη καὶ ἄτοπος εἶναι ἡ ἀπόρριψις τύπων, μὴ προσαρμοζομένων εἰς γραμματικούς τινες κανόνας περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἐθνικῶν ὀνομάτων. Πامπληθεῖς εἶναι ἐκάστου τῶν κανόνων τούτων αἱ ἐξαιρέσεις, τούτου δ' ἕνεκα ἀσφαλέστατος ὁδηγὸς εἶναι ἡ συνήθεια.

Ἡ συνήθεια λοιπὸν καλεῖ τὸν τῶν Καλαμῶν *Καλάμιον*, ὁ δὲ λαὸς ἐκπαλαι ἔχει σχηματίσει τὸ *Καλαματιανὸς* ἐκ τοῦ *Καλαμάτα*. Ἀμφότεροι αἱ τύποι εἶναι ὀρθοί, καὶ οὐδεμία ἀπαιτεῖται χρεια μεταβολῆς αὐτοῦ εἰς *Καλαμῖος* ἢ *Καλαμάτης*. Τὸ μὲν *Καλάμιος* ἐσχηματίσθη κατὰ τὰρχαία Ἰδομένιος (Ἰδομεναί, πόλις τῆς Μακεδονίας), Κλαζομένιος (Κλαζομεναί), Συρακούσιος (Συράκουσαι). Τὸ δὲ *Καλαματιανὸς* διὰ τῆς προσλήψεως τῆς ἐν τῇ δημῳδαί γλώσσῃ συνηθεστάτης καταλήξεως-ιανὸς πρὸς δῆλωσιν τοῦ κατοικοῦ πόλεως τινος ἢ χώρας (οἶον Ζαγοριανός, Παριανός, Ψαριανός κλπ.), ἣτις καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἦτο ἐν χρήσει, οἶον Ἀδριανός (Ἀδρία), Ἀλεξανδρειανός (Ἀλεξάνδρεια), Ζακυνθιανός (Ζακυνθία), Μυρλειανός (Μύρλεια), Συμβριανός (Σύμβρα) κλπ.

Οἱ προτιμῶντες τὸν νεόπλαστον τύπον *Καλαμάτος* ἀντὶ τοῦ *Καλάμιος*, οὐ ἐξενίκησεν ἡ χρήσις, ὑπολαμβάνουσιν ἴσως διὰ ὀφείλουσι νὰ ἐξομαλίζωσι τὴν γλῶσσαν διὰ τῆς ὑπαγωγῆς εἰς ἓνα γραμματικὸν κανόνα πάντων τῶν τύπων ἢ, τὸ χεῖριστον, ζητοῦσι νὰ ἐπιδείξωσιν εὖνον γραμματικὴν σοφίαν

*) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἐφημερίδι «*Λαϊκῆ*» (τῆς *Καλαμάτας*) τῆς 7 Νοεμβρίου 1893. Ἡ διευθύνσις τῆς ἐφημερίδος προέταξε τῆς ἐπιστολῆς τὰ ἑξῆς : «Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 16 φύλλῳ τῆς «*Λαϊκῆς*» ἐδημοσιεύσαμεν ἄρθρον, δι' οὗ ὑπεβάλλομεν τὸ ἐρώτημα, ἂν ὁ τῶν Καλαμῶν κάτοικος θεὸν νὰ καλεῖται *Καλάμιος*, *Καλαμάτος* ἢ *Καλαμάτης*. Τὸ αὐτὸ ἐρώτημα, ὡς καὶ ἐν τῷ ἄρθρῳ ἐκείνῳ ἐδηλώσαμεν, εἶχομεν ὑποβάλλει εἰς ἀρμόδιον ἐν Ἀθήναις κριτὴν. Οὗτος ἦτο ὁ εὐρυμαθὴς συμπολίτης κ. Ν. Γ. Πολίτης, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, τὴν δὲ ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματός μας εὐμενῆ καὶ τὸ ζήτημα λύουσιν ἀπάντησιν του δημοσιεύομεν κατωτέρω, ἐκφράζομεν δ' αὐτῷ καὶ τὰς εὐχαριστίας μας, διότι συνετέλεσεν, ὅπως ἡ «*Λαϊκῆ*» καὶ ἐν ἄλλῳ σταδίῳ ὑπηρετήσῃ ἐν μικρῷ τὸν τόπον».

καταδικάζοντες ὡς ἐσφαλμένον τύπον ἀποδεκτὸν γενόμενον ὑπὸ τῶν πολλῶν. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὰ ἐθνικά τῶν πόλεων ἢ τόπων, ὧν τὰ ὀνόματα ἔχουσι μὲν καταλήξεις - α, - αι, - η, παραλήγουσι δ' εἰς σύμφωνον, σχηματίζονται συνηθέστατα διὰ τῆς καταλήξεως - ατος, ολον Κερκυραῖος, Ἀθηναῖος, Θηβαῖος, Λαβαιοῦ (Λάβαι), Μυκηναῖος, Σαβαῖος (Σάβαι), Κορωναῖος, Μοθωναῖος κλπ. Ἡ ἀκριβέστερον προστίθεται εἰς τὸ ριζικὸν φωνῆεν αὐτῶν ἡ κατάληξις - ιος, ἐκκρουομένου τοῦ ἐπιτακτικοῦ φωνήεντος τῆς διφθογγου αι. Ἀλλὰ τοῦ κανόνος τούτου πλεῖστα ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις· ἐνίοτε τὸ ριζικὸν φωνῆεν κατὰ τὴν πρόσληψιν τῆς καταλήξεως - ιος ἐκκρούεται καὶ οὕτω σχηματίζεται π. χ. ἀπὸ τῆς πόλεως Μεσσήνης (Μεσσάνα) ἐθνικὸν Μεσσήνιος καὶ οὐχὶ Μεσσηναῖος· συνηθέστατα δὲ τοῦτο παρατηρεῖται ἐν τοῖς ἔχουσι ριζικὸν φωνῆεν ο, ολον Κορίνθιος (Κόρινθο, - ς), Νάξιος (Νάξο - ς) κλπ. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν τοῖς ἐθνικοῖς, ὧν ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν· ἀντὶ μόνου τοῦ ἐπιτακτικοῦ φωνήεντος ἐξεκρούσθη ὅλη ἡ διφθογγος καὶ ἐσχηματίσθησαν ἐθνικά Κλαζομένιος ἀντὶ Κλαζομεναῖος κλπ. Ἀλλ' αἱ ἐξαιρέσεις δὲν περιορίζονται εἰς ταύτας μόνον, συνήθης δ' εἶναι ἡ πρόσληψις καὶ ἄλλων καταλήξεων πλὴν τῆς - ιος, ολον εὐβοῖος, - ῖτης. Αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ πολίτου τῶν Φαρῶν ἢ Φερῶν ἢ Φερῶν ἐπίσημον κατὰ πέντε τρόπους ἐσχηματισμένον : ὁ τῶν Θεσσαλικῶν Φερῶν πολίτης ἐλέγετο Φεραῖος, ὁ τῶν ἐν Βοιωτίᾳ Φαρῶν πολίτης ἐλέγετο Φεραῖος καὶ ὁ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ Φαρῶν πολίτης ἐλέγετο Φαραϊάτης ἢ Φαραϊῖτης. Ἐκείντος δ' αἱ τῆς Μεσσηνίας Φαραῖ, ὡς φαίνεται βέβαιον, ἔδρου περίπου καὶ ἡ Καλαμάτα, τὴν τὴν ἐκβολὰς τοῦ Νέδοντος, κατὰ Στράβωνα, ἀπέχουσαι κατὰ τὸν Πausανίαν τῆς μὲν Ἀβίας (παλαιᾶς Μαντινείας) 13 χιλιόμετρα, τῆς δὲ θαλάσσης 1110 μέτρα (μὴ ὑπολογιζομένης τῆς ἐκτοτε γενομένης ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ προσχώσεως).

Οἱ δὲ προτείνοντες νὰ ὀνομάζεται ὁ τῶν Καλαμῶν πολίτης *Καλαμάτης* δύνανται νὰ προσαγάγωσιν ἰσχυρὸν ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς γνώμης των, ὅτι ἡ κατάληξις - ατης εἶναι συνήθης πρὸς δήλωσιν τοῦ κατοικοῦ πόλεως, ἥς τὸ ὄνομα ἔχει κατάληξιν - αι, παραλήγει δ' εἰς φωνῆεν, ολον Γαθεάτης (Γαθεαί), Καρυάτης (Καρύαι), Κεγχρεάτης (Κεγχρεαί), Ὀρνεάτης (Ὀρνεαί), ἢ καὶ εἰς σύμφωνον, ολον Πιτανάτης (Πιτάται)· μάλιστα δ' ὅτι ἐν Μεσσηνίᾳ ἐπεχωρῶσα ἡ κατάληξις αὕτη, διότι καὶ ἐκ τοῦ Ἰθώμη ἐσχηματίσθη Ἰθωμάτας (ἰθωρικῶς) καὶ ἐκ τοῦ Φαραῖ Φαραϊάτης καὶ ἐκ τοῦ Θαλάμει Θαλαμάτης (*Στέφανος ὁ Βυζάντιος* ἐν λ. Βοιών, Θαλάμαι). Θαλαμάται δ' ἐκαλοῦντο οὐ μόνον οἱ τῶν ἐν Λακωνίᾳ Θαλαμῶν πολῖται, ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν ἐν Μεσσηνίᾳ, διότι ὑπῆρχε καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ πόλις Θαλάμαι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοπόμπου παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ (ἐν λ. Θαλάμαι), τοῦ Ζήνωνος παρὰ Πολυδίῳ (ιγ' 16,3) καὶ τοῦ Πausανίου (Γ' α' 4), πλησίον τῶν Φαρῶν κειμένη, ἣς ὁμοῦς δὲν ἔχει ὀρισθῆναι ἀκριβῶς ἡ θέσις.

Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ *Καλαμάτης* παραδοχὴ θὰ ἦτο ὅσον καὶ ἡ τοῦ Καλα-

μαίος ἄτοπος, διότι οὐδεμία παρουσιάζεται ἀνάγκη ἀντικαταστάσεως ὀνομάτων ὀρθῶς ἐσχηματισμένων δι' ἄλλων ἀσυνήθων. Διάφορον θὰ ἦτο τὸ πρᾶγμα, ἂν ἀληθῶς δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν γλῶσσαν ὁ τύπος οὗτος, ὡς λέγουσιν οἱ προτεινοντες. Ἀλλὰ τὸ μὲν οἰκογενειακὸν ὄνομα *Καλαμάτας* οὐδὲν δεικνύει, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι προήλθεν ἐξ ἐθνικοῦ, ὡς οὐδὲ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα *Πάτρας* ἐδήλου ποτὲ τὸν Πατρινόν. Τὰ δὲ μανδῆλια, αἱ *καλαμάταις*, ἔχουσι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ἐν ἣ κατασκευάζονται καὶ οὐχὶ τοῦ κατοικοῦ αὐτῆς, διότι συνηθέστατον εἶναι νὰ δηλώνται διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ τόπου τῆς κατασκευῆς ὑφάσματα καὶ ἐνδύματα ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ἐν ἄλλαις γλώσσαις, οἷον φέσι, μουσελίνα, κασμίρι κλπ. Τὸ δὲ *Καλαμάτης*, δι' οὗ διακρίνεται ὁ τῷ 1246 γενόμενος αὐθέντης τοῦ Μορέως Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος, δὲν εἶναι ἐπώνυμον, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως κατὰ γενικὴν, δηλοῦν τὸν αὐθέντην τῆς Καλαμάτας, ὡς ρητῶς ὀρίζει τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (Βιβλ. Β' σ. 59 — 60 ἐκδ. Buchon τοῦ 1841)· διὰ τοῦτο καὶ ὁ γράψας τὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Λωροθέου φερόμενον Χρονογράφον ἐν τῷ περιεργωτάτῳ κεφαλαίῳ «περὶ τοῦ πότε ἐπήραν οἱ Φράγκοι τὸν Μορέαν», ἀναφέρει κατὰ γενικὴν τὸ φραγκικὸν ὄνομα τοῦ Γουλιέλμου λέγων «Γουλιέλμος ὁ πρὸς τὰς Καλαμάτας» καὶ μετ' ὀλίγον «τὸν μισερ Γουλιέλμον Καλαμάτα αὐθέντην». Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ κατοικοῦ τῆς Καλαμάτας καὶ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ εἶναι ἦτο *Καλαματῆς*, ἀλλὰ *Καλαματιανός*, ὡς φαίνεται ἐκ τῷ αὐτοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως (σ. 56).

Ἐκεῖνοι οἱ Καλαματῆς ἐπέμειναν ὀπίσω,
ἐγύρισαν ἔς τὰ σπίτια τοῦ ἐκεῖ ἔς τὴν Καλαμάταν.

Τὸ πρῶτον δὲ τὸ ὄνομα Καλαμάτα εὐρηταί ἐν τῷ Livre de la Conquete (Ca'amate) καὶ ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ποιηθέντι Χρονικῷ τοῦ Μορέως. Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα εὐρίσκομεν αὐτὸ τρίς μὲν παρὰ Γεωργίῳ τῷ Φραντζῆ, ἅπαξ δὲ παρὰ Λαονίχῳ Χαλκονδύλῃ (σ. 471 Βυβλ. «Καλαμάτην πόλιν τὴν ἐν Μεσσηνίῃ»), πολλάκις δ' ἐν ταῖς ἐκθέσεσι περὶ τῶν πρὸς τοὺς Τούρκους πολέμων τῷ 1465 - 6, ταῖς ὑποβληθείσαις εἰς τὴν Βενετικὴν σύγκλητον, ἃς ἐδημοσίευσεν ὁ Σάθας ἐν Μνημείοις τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τ. ς' σ. 1 κέ. Εὐρηταί δὲ καὶ παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Πτολεμαίου (Γ', 16, 22) «Θαλάμη ἢ νῦν Καλαμάτα», ἀλλ' ἄγνωστον πότε ἐγράφη τὸ σχόλιον τοῦτο.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 30 Ὀκτωβρίου 1893

Ν. Γ. Πολίτης.